

چرا مرز ایران و ارمنستان خط قرمز تهران است؟

سه دهه از درگیری‌های باکو و ایروان می‌گذرد و اخیراً این تنش‌ها به مالکیت منطقه «زنگزور» کشیده شده که مرز ایران و ارمنستان را تعریف می‌کند، مرزی که جمهوری اسلامی به شدت روی آن حساس است.

به گزارش آران نیوز به نقل از خبرگزاری مهر، گروه سیاست-زینب رجایی: «همسایگی» سرفصل مهمی از سیاست خارجی هر حکومت است که اهمیتی بالاتر و بیشتر از برقراری روابط و همکاری‌های دوجانبه دارد. اگرچه ایران در مدت ۸ سال ریاست جمهوری حسن روحانی به واسطه تمرکز دولت بر توافقات هسته‌ای و گفتگو با غرب، تا حدی از «سیاست همسایگی» غافل شده بود؛ اما حفظ رابطه با کشورهای همجوار به ویژه همسایگان مبتنی بر حفظ صلح و ثبات در منطقه، موضع همیشگی جمهوری اسلامی بوده است.

علیرغم حسن توجه ایران نسبت به همسایگان در بازه‌های مختلف زمانی و حمایت‌های تهران از آنها در تهدیدهای متفاوت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، چند سالی است در پی تنش‌های ناحیه شمالغرب، مرز مشترک کشور با جمهوری ارمنستان به حاشیه ناامنی کشیده شده است.

ادامه دار شدن اما و اگرها درباره مرز ۳۸ کیلومتری ایران و ارمنستان موجب شد، بعد از کارشناسان و مقامات مختلف، بار دیگر رهبر معظم انقلاب در این باره موضع صریح خود را اعلام کند. ایشان در دیدار اخیر با «ولادیمیر پوتین» رئیس‌جمهور روسیه تأکید کردند: «جمهوری اسلامی، سیاست‌ها و برنامه‌هایی را که منجر به بسته شدن مرز ایران و ارمنستان شود، هرگز تحمل نخواهد کرد.»

سرمنزل دعوای قره باغ

سرآغاز این درگیری‌ها به سال ۱۹۹۴ میلادی و جنگ اول «قره باغ» برمی‌گردد، منطقه‌ای که ارمنستان و آذربایجان بر سر مالکیت آن تنش‌های زیادی را تجربه کرده و هزینه‌های دیپلماتیک، سیاسی، انسانی، نظامی و لجستیکی قابل توجهی را متحمل شده‌اند. این جنگ بدون تغییر مرزهای جغرافیایی بعد از چهار سال به حالت «آتش بس» درآمد.

از آنجا که «آتش بس» برای دو کشور با مرز زمینی مشترک وضع مطلوبی نبود، کشورهای ثالث از جمله آمریکا و فرانسه و روسیه تلاش خود را برای تغییر اوضاع حاکم به شرایط «صلح» ادامه دادند، اما علیرغم کشمکش‌های طولانی مدت، نه تنها این تلاش‌ها به صلح نینجامید بلکه دو دهه بعد، این منطقه برای بار دوم شاهد درگیری مسلحانه میان دو جمهوری آذربایجان و ارمنستان بود.

نهایتاً بعد از جنگی ۴۴ روزه، باز هم توافق بر سر آتش بس میان دو کشور این بار با وساطت روسیه و ایران موجب شد، آتش جنگ به صورت موقتی خاموش شود؛ البته این بار هم خبری از توافقی برای صلح به میان نیامد.

درگیری ایروان و باکو در سال ۲۰۲۰، تحول مهمی در وضعیت مرزهای جمهوری آذربایجان با ایران و ارمنستان ایجاد کرد، آنچنان که با کنار رفتن «جمهوری خودخوانده قره باغ» و پیوستن دوباره آن به حاکمیت جمهوری آذربایجان، پس از سه دهه نوارهای مرزی در منطقه شمال غرب رسمیت یافت.

رهبر انقلاب در پی تغییرات مذکور، نسبت به بازگشت منطقه قره باغ به آذربایجان ابراز خرسندی کردند و در سرمنزل این پیشامد، با صراحت کلام خطرات احتمالی را متذکر شدند و گفتند: «البته اگر سیاستی مبنی بر مسدود کردن مرز ایران و ارمنستان وجود داشته باشد، جمهوری اسلامی با آن مخالفت خواهد کرد چرا که این مرز یک راه ارتباطی چند هزار ساله است.»

آذربایجان مرز ایران و ارمنستان را می‌خواهد

سوال این است که در میان درگیری‌های آذربایجان و ارمنستان، چه چیزی باعث شده مرز مشترک ایران و ارمنستان به خطر بیفتد؟ ماجرا به یکی از بندهای موافقتنامه‌ای برمی‌گردد که برای آتش بس در جنگ قره باغ دوم میان باکو و ایروان امضا شد.

در حقیقت دعوا بر سر «کریدور نخجوان» به جمهوری آذربایجان است. این کریدور که با نام «دالان زنگه زور» در نقشه‌های جغرافیایی مشخص می‌شود، دقیقاً همان مرز ۳۸ کیلومتری مشترک ایران و ارمنستان است؛ همان نوار جنوب خاک ارمنستان که می‌تواند آذربایجان را به نخجوان وصل کند.

اگرچه ارمنستان قائل به واگذاری «زنگه زور» به آذربایجان یا هر کشور دیگری نیست، اما نکته قابل توجه آن است که تصمیم‌گیری بر سر این منطقه موضوعی میان حاکمیت ایروان و باکو نیست. ایران به عنوان کشور ثالثی که به صورت مستقیم تحت تأثیر این تصمیم قرار خواهد گرفت، از آغاز ماجرا، موضع خود را به صراحت اعلام کرده است. «سعدالله زارعی» کارشناس و تحلیلگر مسائل منطقه معتقد است: «به هیچ وجه نباید به جمهوری آذربایجان اجازه داد، این تحولات غیرطبیعی و توطئه محور را با واژه توافق فی مابین دو دولت تفسیر کند.»

همانطور که پیش از این بدان اشاره شد، حفظ، تقویت و گسترش سیاست همسایگی در دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دولت سیزدهم مورد توجه جدی قرار

دارد و مقامات و کارشناسان ایران بارها تأکید کرده اند اجازه نخواهند داد درگیری های دو کشور منجر به از دست رفتن مرز ایران و ارمنستان شود.

حساسیت تهران روی منطقه «زنگه زور»

اگرچه تهران در جریان درگیری های آذربایجان و ارمنستان بر سر منطقه قره باغ با باکو همراه بود و از بازگشتن این منطقه به جمهوری آذربایجان که توسط ارمنستان اشغال شده بود استقبال کرد، اما نقل «دالان زنگه زور»، نقل دیگری است.

حذف خط مرزی ایران با منطقه ارمنستان و تغییرات ژئوپلیتیکی در قفقاز، تبادلات تجاری در این منطقه را دچار مشکل می کند و روشن است که نادیده گرفتن و بی توجهی به تحولات شمالغرب، در آینده خسارت زیادی را متوجه روابط تهران و ایروان خواهد کرد. علاوه بر این منطقه ای که آذربایجان برای تصاحب آن قد علم کرده است، اگرچه به لحاظ طولی رقم بزرگی ندارد اما همین نوار کوچک، همسایگی و همجواری ایران با یکی از همسایگانش را تعریف می کند.

در ماجرای «زنگه زود» با اشغال خاک رسمی و قانونی یک کشور روبرو هستیم و این در حالی است که جمهوری اسلامی ایران برای حفظ تمامیت ارضی کشورهای منطقه اهمیت ویژه ای قائل بوده و بارها به صورت مستقیم و غیرمستقیم برای صیانت از آن وارد عمل شده است. به علاوه، این بار در درگیری میان ایروان و باکو، پای از دست دادن یکی از همسایگان ایران به میان آمده که همچون همسایگان دیگر، به جهات مختلف برای دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی حائز اهمیت است.

نقش جدی و محوری همکاری ها با ارمنستان و برنامه های میان مدت و بلند مدت ایران در توسعه مناسبات ریلی، اقتصادی، تجاری، ترانزیتی و مرزی بین تهران و ایروان و سایر کشورهای قفقاز جنوبی دلیل محکمی برای آن است که جمهوری اسلامی از هرگونه تغییرات ژئوپولتیک پیشگیری کند.

پای صهیونیست در میان است

حساسیت حفظ مرز ایران و ارمنستان وقتی بیشتر می شود که ردپای دسیسه های آمریکایی-اسرائیلی در این ماجرا روز به روز پررنگ تر می شود. دخالت ها و حمایت های رژیم صهیونیستی از جنگ و تنش در این منطقه نشان می دهد منفعت آنها در ادامه درگیری ها است؛ آنچنان که در جریان جنگ ۴۴ روزه دو کشور، در شرایطی که ایران و روسیه می کوشیدند صلح یا دست کم آتش بس را برقرار کنند، اسرائیل با فروش جنگ افزار و تسلیحات به جمهوری آذربایجان به آتش این جنگ هیزم می ریخت.

کارشناسان معتقدند هر چقدر از نقش مخرب مداخله جویان فرامنطقه ای کاسته شود، همان میزان می توان به برقراری صلح و ثبات در منطقه امیدوار بود.

عقل سلیم به ارمنستان چه می گوید؟

همه این موارد در حالی است که تحلیلگران مکرراً هشدار می دهند هر دولتی در جمهوری ارمنستان، دالان و کریدور «زنگه زود» را در اختیار جمهوری آذربایجان قرار دهد، سقوط خود را رقم زده است؛ چرا که این تصمیم قطعاً باعث فروپاشی جمهوری ارمنستان خواهد شد. زارعی در این باره با تأکید بر اینکه مرز ایران و ارمنستان برای ایروان اهمیتی فراتر از تبادلات تجاری دارد، می گوید: «ارمنستان در این معامله، همسایگی با ایران که می تواند از آن در شرایط مورد تهدید واقع شدن از سوی ترکیه یا آذربایجان و یا گرجستان استفاده کند را از دست می دهد».

وی همچنین درباره از دست رفتن بخش قابل توجهی از مناسبات تجاری دو کشور، بیان می کند: «ارمنستان یک استان حساس که جنبه ترانزیتی دارد را به دشمن خود واگذار می کند؛ در حالی که این خسارت ژئوپولیتیک و ژئواستراتژیکی با هیچ وعده اقتصادی و یا سیاسی قابل جبران نیست؛ جمهوری ارمنستان به طور قطع با حمله باکو به قره باغ شمالی مواجه می شود و این بخش ارمنی نشین را هم به سادگی از دست می دهد و در جغرافیای مخالفان خود محصور خواهد شد».

این نکته حائز اهمیت است که نیاز جمهوری آذربایجان برای ارتباط مستقیم زمینی به نخجوان قابل درک است؛ اما به طور قطع چنین خواسته ای با اقدام نظامی نه از سوی ارمنستان، نه از سوی ایران و نه حتی سایر کشورهای منطقه قابل پذیرش نبوده و نخواهد بود. آنچه در سیاست منطقه ای روشن است، این است که هنگامی که یک همسایگی به پایان می رسد خطر درگیری و جنگ، افزایش پیدا کرده و ناامنی هم برای خود رقم می زند و هم به کشورهای اطراف می کشاند.

از آنجا که ایران با هر دو کشور ارمنستان و آذربایجان اشتراکات زیادی دارد، در طول سال های طولانی اساس سیاست خود را مبتنی بر احترام متقابل و برقراری صلح بنا کرده است، از این روی جنگ و درگیری میان آنها برای ایران قابل پذیرش نیست؛ اما به نظر می رسد بعد از چیزی حدود سه دهه درگیری، ایروان و باکو باید با نگاه ویژه به برقراری امنیت در منطقه، به این دعوا خاتمه دهند و بدانند مرز ایران و ارمنستان خط قرمز جمهوری اسلامی در رابطه با پرونده مناقشات شمالغرب است.